

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Анка Тодорова Игнатова,

ВТУ „Св. св. Кирил и Методий”,

за дисертационния труд на тема:

„Формиране и съхранение на документалния ресурс на СУ „Св. Климент Охридски“,
представен от **Илонка Стоянова Петрова** за придобиване на образователна и научна
степен „доктор“, професионално направление: 2.2. История и археология,
докторска програма: „Документалистика, архивистика, палеография“ на СУ,
научен ръководител: **проф. д-р Анна Кочанкова**

Илонка Стоянова Петрова завършва специалност „История“ със специализация „Архивистика“ в Софийски университет „Св. Климент Охридски“ през 1998 г. и още същата година постъпва на работа в най-старото висше училище на страната като завеждащ на новоучредения общоуниверситетски архив, а след организационното му укрепване и трансформиране през 2005 г. е назначена на длъжността „началник отдел „Университетски архив“, която заема и до днес. Стремелът на Илонка Петрова към професионално усъвършенстване я отвежда като студент, задочно обучение, в магистърската програма „Документален и архивен мениджмънт“ на Университета, която завършва през 2011 г. с успех „Отличен (6.00)“ и отлична оценка от защитена дипломна работа на тема „Формиране и съхранение на документалния ресурс на СУ „Св. Климент Охридски“ до създаването на университетски архив“. През 2022 г. е зачислена като докторант на самостоятелна подготовка в Катедра „Архивистика и методика на обучението по история“ в Историческия факултет на Университета и по време на обучението надгражда и разширява темата на дипломната теза. Трайният ѝ научен интерес към проблематиката на дисертацията в продължение на над две десетилетия намира израз в 13 публикации (две от тях под печат). Тук бих искала да отбележа и изготвеният от И. Петрова „Алманах на ръководните длъжности в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ (2018 г.), който съгласно регламента на процедурата не фигурира в списъка на публикациите на авторката. Както и други колеги са посочвали, вложеният интелектуален труд за реализирането на справочни издания, за съжаление, не се зачита за научен. А кръгът от професионални задължения на докторантката включва и редица дейности, които са директно свързани с проблематиката на дисертацията: изготвяне на регламенти и методически пособия за работата в Университетския архив; приемане и съхранение на самите документи на

университета; подпомагане на изследователи и читатели; подготвяне на документални изложби и др.

Представената документация във връзка със защитата на дисертацията отговаря на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България и Правилника за приложение на този закон.

Дисертационният труд на Илонка Петрова е посветен на една, както основателно посочва самата авторка, актуална и напълно непроучена тема – „Формиране и съхранение на документалния ресурс на СУ „Св. Климент Охридски“. Хронологическият му обхват е от 1888 г., когато се създава Висшето училище, до наши дни (2022 г.). В структурно отношение трудът се състои от увод, четири глави, заключение, приложение и библиография. Общият му обем е 330 страници.

В увода се обоснова изборът на темата, изтъква се актуалността ѝ, както и отсъствието досега на изследователски интерес към нея от страна на други автори (с едно изключение). Целите и произтичащите от тях задачи на дисертацията са ясно формулирани. Представени са методологията (макар и не съвсем пълно), структурата и съдържанието на труда, използваните източници. Добро впечатление прави изразената в края на увода благодарност към всички, „оказали подкрепа за създаването и развитието на Университетския архив“.

Първа глава „Университетските архиви – модели и практики“ се явява въвеждаща към темата. Тя запознава читателя с историята, мисията, статута, устройството и дейността на няколко чуждестранни университетски архива, като вниманието на докторантката се спира върху „най-старите, т. нар. „национални университети“ на страните от Централна и Западна Европа и в частност на Балканите, а така също и на университети в САЩ“ (с. 14). Особено внимание е отделено на статута на университетските архиви и най-вече на онези от бившите социалистически страни, които след падането на Берлинската стена чрез промени в архивното законодателство са обявени за специализирани исторически архиви (т.е. архиви с постоянен състав на документите), което им дава правото да съхраняват и занаяпред ценните документи на своята институция. Това е от значение за авторката при отстояването тук и по-нататък в изложението на виждането ѝ за автономност на Архива на Софийския университет. В този смисъл са приемливи и мотивите за по-подробното представяне на чешкия архивен закон. Ясно е откритоена спецификата на университетските архиви и тяхната видимост в публичното пространство. Представена е ролята на университетските архивисти в условията на новите информационни технологии, усилията им към максимално

удовлетворяване на потребностите на изследователи и учащи се. Подобаващо място в тази глава е отделено на Секцията за архиви на университетите и изследователските институции към Международния съвет на архивите, а така също и на организирания от секцията ежегодни конференции. Като пример за стандартизация на работата в университетските архиви са посочени „Насоки за архивите на колежа и университетите“, разработени и публикувани през 1999 г. от Секцията за архивите на колежа и университетите към Обществото на американските архивисти. Текстът на актуализирания вариант на този документ от 2021 г. е представен доста подробно с мотива, че е „единственото структурирано ръководство за организиране конкретно на академични архиви“ (с. 65). С оглед и на обстоятелството, че документът може да намери практическо приложение, това донякъде е оправдано.

Следващите три глави на дисертацията са посветени на очертаните от докторантката три основни периода в процеса на формиране и съхранение на документалния ресурс на Софийския университет, чиито хронологически граници са съвсем логични.

Във втора глава се разглежда организацията на деловодните и архивни процеси в Софийския университет от възникването му през 1888 г. до 1951 г., когато излиза Указ № 515 за създаване на Държавен архивен фонд на НР България, поставил началото на организираното архивно дело в страната. Доколкото е възможно на базата на архивни документи, съхранявани в ДА – София и в Университетския архив на СУ, е проследена канцеларската практика във висшето училище. Внимани заслужава приложеният биографичен подход в тази част на дисертацията – представени са сведения за лицата, работили в Канцеларията на Университета, и са открити техните приноси. Направен е изводът, че в резултат на тяхното отговорно отношение към служебните им задължения, приемствеността в работата им, и вътрешно-нормативната база, регламентираща дейността им, „университетската канцелария се изгражда като добре работещ механизъм по подобие на университетските канцеларии в напредналите европейски страни“ (с. 96). В отделен параграф е разгледана Наредба за правата и задълженията на длъжностните лица при административната служба на Ректората от 1941 г., която е единствената запазена наредба от този вид. Тя действително заслужава внимание, защото съдържа най-пълна информация за създаваните документи, текущата работа с тях и архивирането им. На базата на съпоставка със съдържанието на правилници за деловодството и архивните служби на различни други държавни учреждения от разглеждания период се констатира, че Университетът не прави изключение от

общоустановения в страната модел на работа с документите в преархивното поле и са открити някои специфики, произтичащи от предмета на неговата дейност. Сред приносните моменти в тази глава е установяването на действителните (минимални) липси на документи, които се оказва, че не са толкова по количество, колкото са посочени в историческите справки на ф. 994К в Държавен архив – София.

Представени са също и опитите на Университета да придобие документи от личен произход на преподаватели, както и на видни личности, свързани с българската история. Дадена е информация за съхраняваните понастоящем в различни архиви на страната лични фондове на университетски преподаватели от този период.

Следва да се подчертае, че изложените в тази част на изследването факти представляват допълнителни щрихи към историята на архивното дело в България до средата на XX в.

Трета глава представя СУ „Св. Кл. Охридски“ като източник за попълване на създадения по силата на Указ № 515 от 10 октомври 1951 г. Държавен архивен фонд във времето до основаването на Университетски архив. В нея се проследява отражението на обществено-политическите промени върху структурата на Софийския университет, което от своя страна оказва влияние върху състава на документалния фонд на висшето училище, организацията на работата с документите и тяхното съхранение. Обърнато е внимание на неправомерното определяне на Университета като фондообразувател на Софийския градски и окръжен държавен архив (СГОДА), а не на двата централни държавни архива. А състоянието на документите, работата с тях и съхранението им в Софийския университет са представени в съпоставителен план с общото състояние на преархивното поле в страната.

Разгледани са предписанията на архивния орган и експертното предложение на доц. Мария Матеева за формиране на учреденски архив в Университета, останало за известно време без последствия. Коментиран е изработеният Правилник за организацията, задачите и дейността на учреденския архив при СУ „Св. Кл. Охридски“, като е изказано обосновано предположение за основната причина той да не бъде приет. Обърнато е внимание и на други методически пособия – номенклатури на делата и тяхното приложение, невлязлата в сила Инструкция за документационната дейност на СУ „Св. Кл. Охридски“ и поделенията му.

Проследени са етапите на формиране на двата архивни фонда на Софийския университет в СГОДА, като са констатирани известни нарушения на архивното законодателство както от страна на фондообразувателя, така и на държавния архив.

Установени са причините за действителните липси на основни ценни документи на Университета, а също и това, че немалка част от описаните като липси документи в историческите справки на архивните фондове на Университета в Държавен архив – София са всъщност налични. Отделено е заслужено внимание и на ректори и преподаватели, допринесли за организирането на работата с документите в Университета в съответствие с методическите изисквания на управляващия архивен орган на България. Въз основа на извършения изключително професионален преглед и анализ на широк кръг източници са направени обосновани коментари и изводи.

Четвърта глава на дисертацията е посветена на създадения през 1998 г. Университетски архив на СУ „Св. Кл. Охридски“. Тя е и най-обемната – нейните 117 страници представляват приблизително 1/3 от целия труд. В нея са представени статутът, организацията и дейността на тази сравнително нова структурна част на Университета от учредяването ѝ до днес, съобразени с действащата нормативна уредба в страната в областта на архивното дело.

Отделено е внимание на несполучливия опит за извоюване на автономност на Университетския архив, която да му осигури по-голяма свобода на действие. Архивът е разгледан, от една страна, като учрежденски архив, а от друга, като исторически архив (в два отделни параграфи). Отразени са спецификите при организиране на деловодната система в Университета, както и проблемите, като се правят предложения за тяхното преодоляване. Засегнат е и въпросът за електронните документи, но без да се има предвид влязлата в сила от 2 април 2024 г. Наредба за реда за организирането, обработването, експертизата, съхранението и използването на документите в учрежденските архиви на държавните и общинските институции. Подробното представяне на вътрешната нормативно-методическа база на Университетския архив, както и неговата дейност е приемливо, тъй като те действително могат да послужат като модел на други университетски архиви в страната (функциониращи предимно като учрежденски) да подобрят организацията на работа с документалния ресурс на съответното висше училище, а също и на онези университети, на които предстои да създадат свои архиви.

Споделен е опитът на авторката по отношение на комплектуването на Университетския архив с исторически ценни документи, тяхното организиране по комплекси. Представени са източниците за попълването на т. нар. „историческа сбирка“ и е разкрит информационният потенциал на различните видове документи, които я съставляват. Специално място е отделено на сбирката от лични фондове на

университетски преподаватели. Представени са целите и организацията на работата по издирването на фондообразуватели. Изтъкнати са предимствата, когато документите се предоставят в архива от самите фондообразуватели, а не от техни наследници. Убедително е обосновано твърдението на И. Петрова за предимствата от извършването на научно-техническата обработка на личните фондове в Университетския архив, а не в архиви с общ профил – по-качествена и навременна обработка на документите, а следователно и по-бързо въвеждане в научен оборот. Споделени са добри практики от сътрудничеството в тази дейност на архива с преподаватели от различни научни области. Разказана е от първо лице историята на комплектуването на личните фондове, с акцент върху начина на придобиване на част от тях и видовото разнообразие на съставляващите ги документи. В случаите на разпокъсани между архивите лични фондове са дадени съответните препратки към други архиви.

Внимание заслужава също и вложеният от И. Петрова труд да проследи и промените, които настъпват през отделните исторически периоди по отношение на вида и носителите на документите в личните фондове на преподаватели от Софийския университет. Този опит не е самоцелен, а е подчинен на идеята ѝ да направи прогноза за документалния състав на личните фондове в недалечното бъдеще, която промяна неизбежно поражда и въпроса за начините на съхранението им.

Разнообразната и активната популяризаторска дейност на Университетския архив, осъществявана под ръководството и с участието на докторантката, е разгледана в отделен параграф, като е акцентирано на стартиралата през 2022 г. дългосрочна програма „Памет за Университета“. Представени са подробно извършените дейности по проекта през първата година, но не и през следващите. А те не са малко и резултатите са видни на интернет страницата на Университетския архив.

Намирам като цяло за приемлива изложената Концепция за развитие на университетския архив, както и мотивите към нея. Тя възплъщава мечтаната от И. Петрова визия за Университетския архив, който „не само да продължи да функционира, но и да се съизмерва с университетските архиви по света“ (с. 282), и както докторантката отбелязва, да послужи за модел в работата на архивите в други български университети.

Заклучението на дисертацията сполучливо обобщава изводите, направени на базата на проучването на основните проблеми по темата.

Приложението се състои от 6 документа, които допълват аспекти от съдържанието на изследването. При библиографското цитиране на източниците в изложението, както и в края на дисертацията не са изцяло спазени общоприетите

изисквания. Това се отнася и до начина на изписване на исковите данни на документите. Известни критични бележки могат да бъдат направени и по отношение на правописа, но като цяло текстът е стилово и логично издържан. Препоръчително е да се отстрани допуснатото на места в изложението повторение на информация и да се даде списък на съкращенията.

Общото впечатление от дисертационния труд на Илонка Петрова е, че е извършена огромна работа за изясняване на фактологията по темата, направени са смислени наблюдения, дадени са добри предложения за бъдещето. Налице е едно приносно научно изследване, което има и практико-приложен характер.

Авторефератът обобщава коректно съдържанието на дисертационния труд и приносите. Налице са 13 научни публикации на Илонка Петрова, от които 5 са от времето на докторантурата.

Гореизложеното ми дава основание да дам положителна оценка на дисертацията и да предложа на уважаемото научно жури да присъди на Илонка Стоянова Петрова образователната и научна степен „доктор“ в професионално направление: 2.2. История и археология.

9 март 2025 г.

Рецензент:

(доц. д-р Анка Игнатова)